

однієї з частин власного тіла є для кожного джерелом особливих емоцій. Зліпки можна розфарбувати, повісити на стіну, використовувати для хепенінгів, паратеатральних ігор, у будь-яких інших цілях.

Висновки. Отже, навчання творчого самовираження дітей із затримкою інтелектуального розвитку за допомогою мистецтва має велике значення для їхнього всебічного розвитку та соціальної інтеграції. Під час навчання творчого самовираження дітей із затримкою інтелектуального розвитку засобами мистецтва діти отримують заряд позитивних емоцій, вчаться взаємодіяти з оточуючими та проявляти власні творчі здібності.

Перспектива дослідження. Серед перспектив подальших досліджень вбачаємо розгляд питання розвитку творчої уяви дітей з затримкою інтелектуального розвитку засобами мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Образотворче мистецтво з спеціальною методикою : навчально-методичний посібник. Уклад. І.В. Бабій. Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. 112 с.
2. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К. : Освіта України, 2010. 274 с.
3. Тодосієнко Н. Л. Особливості формування естетичного сприймання у молодших школярів з особливими потребами засобами мистецтва. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». Хмельницький, 2019. С. 106–110.
4. Трикоз С. В. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Т 67. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

Оксана РОЗДОРСЬКА

студентка 5 курсу
спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка
Науковий керівник - **Косенко Ю.М.**,
канд. пед. наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Використання спеціально організованої образотворчої діяльності сприяє вирішенню завдань розумового, естетичного, фізичного, соціального виховання учнів з інтелектуальними порушеннями та розширить можливості подальшої

інтеграції їх у суспільство. Задля досягнення поставлених цілей художньо-естетичного сприймання вчитель образотворчого мистецтва використовує низку завдань, що спонукають учнів з ІП до активних дій під час уроків. Розглянемо основні напрямки образотворчих завдань.

Ключові слова: образотворче мистецтво, учні з ІП, естетичне сприймання, інтерес до малювання.

OXSANA ROZDORSKA. ORGANIZATION OF ART ACTIVITIES FOR STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

The use of specially organized art activities contributes to solving the tasks of mental, aesthetic, physical, and social education of students with intellectual disabilities and will expand the possibilities of their further integration into society. In order to achieve the set goals of artistic and aesthetic perception, the fine arts teacher uses a number of tasks that encourage students with intellectual disabilities to take active actions during lessons. Let's consider the main areas of visual tasks.

Key words: visual arts, students from PE, aesthetic perception, interest in drawing.

Постановка проблеми. За останнє десятиліття в Україні відбулися позитивні зміни щодо ставлення суспільства до осіб з особливими освітніми потребами. Основною метою діяльності загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів є створення оптимальних умов для становлення особистості кожної дитини відповідно до особливостей її психічного та фізичного розвитку, індивідуальних можливостей та здібностей.

Ми розуміємо, що більшість дітей з інтелектуальними порушеннями не переходить на самостійний рівень сюжетного малювання і ліплення, в їхніх малюнках майже не зустрічаються зображення живих істот, людини. Учні опановують навички зображення предметів, але тільки тих, які показав педагог і саме так, як це було на заняттях. Зміст образотворчої діяльності збіднений, не пов'язаний з повсякденним життям, ігровим досвідом і т.д. Він обмежується рамками проведеного навчання. Також в учнів відсутнє бажання малювати у вільний час, а постійне застосування показу і послідовності зображення не забезпечує формування у дітей самостійної образотворчої діяльності.

Своєрідність психічного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями обумовлює особливості формування навичок образотворчої діяльності, що пов'язано з особливостями сприймання предметів, явищ, подій [2]. Відповідно, спеціально організована образотворча діяльність має значні можливості не тільки для корекції порушень дітей, а й для стимуляції їхнього психічного і соціального розвитку [1].

Актуальність проблеми організації образотворчої діяльності для учнів з ІП зумовлена зростанням чисельності дітей даної категорії, які розпочинають навчання у спеціальних та інклюзивних закладах загальної середньої освіти і посиленням уваги до їхнього розвитку та інтеграції в суспільне життя.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження, слід зазначити, що протягом всієї історії розвитку спеціальної психології і корекційної педагогіки дослідники розробляли методи роботи, котрі поєднували в собі діагностичну і корекційну спрямованість. На початку ХХ століття психологи і педагоги (В. Бехтерев, К. Бюлер, Ф. Гудінаф, В. Кащенко, М. Рибніков, Є. Флеріна, Г. Фолькельт) виділяли образотворчу діяльність як один з важливих засобів у діагностичному інструментарії спеціалістів, котрі працюють з дітьми різного віку [5].

Науковці стверджують, що існує суттєва різниця образотворчої діяльності здорових дітей від образотворчої діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями. Діти з розумовою відсталістю у багатьох випадках зображують один предмет, а якщо і декілька, то вони не пов'язані між собою загальним сюжетом. Здорові малюки вже в чотири роки створюють предметні зображення, їхній задум має сюжетно-ігровий характер. Малюнки майже завжди сюжетні, незалежно від засобів передачі змісту. [6].

Використання спеціально організованої образотворчої діяльності сприятиме вирішенню завдань розумового, естетичного, фізичного, соціального виховання учнів з інтелектуальними порушеннями та розширить можливості подальшої інтеграції їх у суспільство.

Мета. Виокремити і організувати в образотворчій діяльності для дітей з інтелектуальними порушеннями прийоми, засоби розвитку інтересу до естетичного сприймання предметів, явищ та подальшого їх зображення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз нашого практичного досвіду опирається на викладання уроків образотворчого мистецтва на базі Першотравенського навчально-реабілітаційного центру «Берегиня», Петропавлівського ліцею № 1. Так, результати уроків образотворчого мистецтва для учнів з інтелектуальними порушеннями і успіх вихованців у мистецьких конкурсах говорять про ефективність використання спеціальних методів навчання дітей образотворчої діяльності.

Труднощі й недоліки сприймання учнів з ІП зумовлені особливостями психофізичного розвитку: недорозвиток уваги, уявлень, пам'яті, мовлення, мислення, предметної діяльності тощо. Це виявляється у фрагментарності, звуженості та уповільненості сприймання предметів та явищ навколишньої дійсності. Без спеціального навчання у дітей не спостерігається зорових форм орієнтування у завданні.

Недостатність зорово-моторної координації у подальшому негативно впливає на оволодіння учнями навичками образотворчої та інших видів діяльності. Часто діти не враховують просторові ознаки предметів, мають труднощі при виокремленні загальної форми предмета і його частин. Ці особливості призводять до збіднення, спотворення, викривлення уявлень про предмети і явища навколишньої дійсності, діти не можуть без спеціального навчання аналітично сприймати предмети перед зображенням [2].

Однак, опираючись на висновки науковців, ми організовуємо образотворчу діяльність так, що більшість з перерахованих недоліків образотворчої діяльності дітей долаємо і поступово формуємо стійкий інтерес до створення зображень. Основними вимогами на заняттях з образотворчої діяльності є: розвиток зацікавленого ставлення учнів з ІП до запропонованих завдань, створення відповідного психоемоційного стану у дітей, забезпечення мотивації дитячої діяльності [4].

На початку навчання учнів не цікавить результат малювання, бо хвилює сам процес створення зображення. На цьому етапі дитину не бентежить невміння тримати пензлик, фломастер, олівець чи ручку, як і сам принцип малювання з їх допомогою. Для того, щоб підтримати або стимулювати бажання образотворчої діяльності, педагогу необхідно навчити її елементарних прийомів користування художніми інструментами, найпростіших способів зображення, ознайомити з основними кольорами, простими формами.

Тож, важливим моментом є початкова фаза кожного заняття, що характеризується пробудженням у дітей інтересу до самого предмету зображення, до створення майбутнього сюжету, до формування потреби у відображенні цікавого змісту [4].

Заняття з образотворчого мистецтва варто планувати таким чином, щоб діти мали можливість ознайомитися з конкретним предметом чи явищем перед їх зображенням на папері. Для цього варто використовувати різноманітну наочність у вигляді малюнків, картин, фото,

реальних предметів, муляжів, іграшок та проводити заняття з їх обстеженням в дослідницькій, ігровій, експертній формах. З цією метою теми занять пов'язуються з порами року (зима, весна, літо, осінь), об'єктами природи (камінь, дерево, квітка, тварина, ріка, гора, море) та явищами погоди (туман, дощ, сніг), предметами навколишнього середовища (іграшка, стіл, ковдра, книга), святковими подіями (день народження, Новий рік, весілля), з якими діти зустрічаються у власному житті.

Водночас вчитель образотворчого мистецтва прагне навчити дітей спостерігати за малюванням дорослого. Для цього використовується коментоване малювання, коли педагог малює і розповідає «я розміщую аркуш паперу горизонтально, бо буду малювати пейзаж, а тепер намалюю горизонтальну лінію». При цьому важливо навчити дитину спостерігати за діями дорослого, розпізнавати зображення, що створили учитель і дитина. Кожен крок зображення коментується і закріплюється: «Покажи, де лінія горизонту; покажи де розміщені великі і малі дерева». Під час творчої роботи учні створюють різні лінії - струмочки, равлики, хмарки, баранці, галочки. Також лініями різної товщини вони домальовують зображення (стовбур до дерева, бруківку на стежинці, черепицю на даху, волосся на голові людини, хутро на тваринці) [3].

Ми намагаємося організувати образотворчі заняття так, аби в учнів виникало бажання та розвивалися навички експериментування з фарбами та кольорами на площинах різної величини. Якщо ж є така матеріальна можливість, то працюємо на великих поверхнях з паперу, дерева, пластику. Для цих задач використовуємо фарби для малювання пальчиками, кольорові олівці, фломастери, кольорову крейду та додаткові засоби художнього пізнання предметів і явищ: пісок, манку, сніг, землю.

Створюючи навчальні програми, ми плануємо час для малювання без певної мети, щоб формувати інтерес учнів до створення самостійних картин. Першими малюнками дітей є зображення фарбами, виконані долонями або пальцями за наслідуванням. Заняття творчістю за допомогою пальців і долоньок має величезну користь для розвитку сприйняття кольору, моторики руки і нервової системи в цілому. Потім з цих «креативних відбитків» створюються авторські композиції на фантазійні теми, які дитина в них розгледіла.

I. На підготовчому рівні навчання дітям пропонують завдання, що сприяють формуванню найпростіших технічних навичок по створенню

образу: проведення вертикальних, горизонтальних й замкнених заокруглених ліній, малювання крапок, мазків, різних замкнених форм із подальшим зафарбовуванням, створення кольорових плям тощо.

II. **На базовому рівні** образотворчої діяльності дітям демонструються і промовляються основні етапи роботи, уточнюються деталі. Попереднє промальовування дорослим змушує дитину уважно аналізувати зразок, визначати головні й другорядні частини, планувати свою роботу. Наприклад, щоб намалювати будинок, слід починати з вибору вірного формату, прокладення допоміжних тимчасових ліній, які визначають місцезнаходження, висоту, ширину будівлі. Потім створюються великі площини стін, вікон, дверей і лише в кінці - промальовуються дрібні деталі цегли, ручки на дверях, квітів на підвіконні.

III. **На ускладненому рівні** ми орієнтуємося на образотворчі можливості дітей. У продовж навчання значно розширюється їхній досвід естетичного сприймання завдяки спостереженню за навколишнім середовищем, спілкуванню з вчителем, стають різноманітними творчі задуми і добір матеріалів для їх реалізації. Зміни стають можливими, бо дитина уже вміє передавати особливості зображуваних об'єктів за допомогою кольору та форми (зображення дерев, квітів, явищ природи), знаходити схоже і відмінне, відображати характерні риси персонажів (добрий - злий, веселий - сумний). На цьому рівні учні з ІП малюють на теми, не пов'язані з безпосереднім сприйманням (казкові персонажі, кольорові почуття), виділяють головні і другорядні елементи, визначають місце дії, збільшується набір кольорів та їх відтінків, які використовуються для передачі характерного забарвлення предметів [3].

Задля досягнення поставлених цілей художньо-естетичного сприймання вчитель образотворчого мистецтва використовує низку завдань, що спонукають учнів з ІП до активних дій під час уроків. Розглянемо основні напрямки образотворчих завдань.

➤ *Завдання, спрямовані на ознайомлення дітей з формами предметів.* Оволодівши цими елементарними прийомами, діти відтворюють нескладні форми предметів, а також створюють власні художні образи. Впродовж навчання учні засвоюють зображення круглої та овальної форми (коло, бублик, обруч, сонце, озеро, куля, дзеркало, колесо, банан, лимон, огірок, диня, око, кульбаба, хліб). Подальшому зображенню нових форм передують пропедевтична робота з розширення уявлень дітей про предмети квадратної,

трикутної, прямокутної, комбінованої форм маленького, середнього, великого розміру.

➤ *Завдання, спрямовані на ознайомлення з кольорами.* Образотворчі вправи реалізуються шляхом експериментального змішування фарб і отримання бажаних, казкових, природніх кольорів.

➤ *Завдання, спрямовані на ознайомлення з новими формами предметів,* що складаються із 2-3 частин: визначення просторових відношень в межах аркуша паперу (внизу, зверху, ліворуч, праворуч, в квадраті, в прямокутнику, в колі, в трикутнику, по діагоналі, по спіралі).

➤ *Завдання, спрямовані на самостійний вибір фарб.* Для прикладу: на темному тлі найкраще виділяються світлі кольори: білий, блакитний, жовтий та пастельні відтінки; осінній пейзаж виразніший на блакитному або білому тлі, з яким добре поєднуються «теплі» кольори: червоний, жовтий, жовтогарячий.

➤ *Завдання сюжетного малювання.* Образотворчі прийоми пов'язані з тими враженнями, які учень отримує від спостереження навколишньої дійсності. Проте змістове наповнення кожної теми має точно визначатися, а відповідно до нього - сюжет і композиція, її кольорове вирішення, тло малюнка (наприклад, зелений або голубий папір підходить для весняної тематики). Сюжетне малювання навчає спостерігати, малювати за уявою, з натури, з пам'яті, передавати реальні й фантастичні сюжети, створювати виразні композиції.

➤ *Завдання, спрямовані на оволодіння елементарними навичками розпису.* Учні виконують складні завдання - розпис об'ємних скляних пляшечок, новорічних кульок простим візерунком - поєднанням комбінацій прямих і хвилястих ліній різної товщини, крапок, кіл. Для створення візерунка учні з ІП використовують геометричні фігури, елементи рослин та народних декоративних розписів, зберігаючи при цьому основний стиль орнаменту. Ознайомлюючи дітей з декоративно-прикладним мистецтвом, педагог навчає дітей за зразком розташовувати крапки та інші декоративні елементи, поєднувати великі й дрібні форми, прикрашати їх дрібним трав'яним візерунком, використовувати кольори у тому поєднанні, що властивий певному виду розпису (петриківський, самчиківський, полтавський). На заняттях образотворчого мистецтва вчитель спочатку показує відео про даний вид розпису, потім демонструє наочність зі зразками орнаменту на папері, тканині, дереві, після чого учні розглядають послідовність

побудови візерунків на зразках, обговорюють найбільш красиве зображення і лише потім приступають до синхронного створення обраного візерунка разом з педагогом [3].

➤ *Завдання, спрямовані на використання допомоги вчителя.* При цьому слід пам'ятати, що педагог показує, як правильно малювати окремий елемент не на малюнку дитини, а на іншому аркуші паперу. У такому разі дитина бачить, як треба малювати, і самостійно повторює цей прийом.

➤ *Завдання, спрямовані на домальовуванні деталей зображень.* Отримуючи чудовий результат, учень з інтелектуальними порушеннями буде задоволений власною діяльністю і виявляють подальше бажання займатися образотворчою діяльністю. Важливою умовою результативності даного завдання є ефективно поєднання різних видів образотворчої діяльності від малювання, ліплення, конструювання до аплікації у вигляді тематичної гри. Наприклад, для теми «Життя весняного лісу» діти конструюють з пластиліну дерева та кущі різної висоти; малюють олівцями та фарбами птахів і вирізають їх; створюють з природніх матеріалів тварин і як результат - отримують загальну лісову композицію на картоні чи пластику великого формату, що може стати прикрасою класної кімнати [3].

Висновок. Спеціально організована образотворча діяльність сприяє всебічному розвитку учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, збагачує їх знання про навколишній світ, розвиває спостережливість, виховує почуття прекрасного. На заняттях з образотворчого мистецтва дитина оволодіває специфічними технічними прийомами та виявляє творчі здібності у створенні виразних образів реальних, казкових, вигаданих предметів доступними для себе засобами; продовжує опановувати специфічні технічні прийоми; виявляє художні здібності у створенні виразних образів різних предметів доступними для себе засобами; вчиться цінувати не тільки свою роботу, а й твори інших.

Поступово, художні роботи дитини з ІП стають досконалішими: зображення стає більш упорядкованим, з'являється ритмічне чергування окремих елементів, розвивається вміння заповнювати всю площину аркуша паперу; учень використовує більше дрібних деталей і створює власні сюжети. Таким чином, заняття образотворчим мистецтвом спрямовуються на вдосконалення вже набутих умінь і навичок учнів з образотворчої діяльності. Для того, щоб у дітей не

зникло бажання малювати, необхідно не тільки вдосконалювати їхні навички користування олівцем та пензлем і створення предметних, сюжетних, декоративних зображень, а й розвивати творчу уяву, естетичне сприймання.

З цією метою ми пропонуємо використовувати завдання, що сприяють формуванню навичок із проведення вертикальних, горизонтальних, похилих, кривих, хвилястих ліній; малювання замкнених форм, крапок, мазків, смужок, створення кольорових плям з одночасним вивченням предметів, явищ навколишнього середовища, де ці лінії і крапки проявляються і закріплюються естетичним інтересом до краси. Згодом, за допомогою цих прийомів діти здатні відтворювати різноманітні форми предметів, помічати і передавати їх ознаки, а також створювати власні художні образи й виразні композиції.

Перспектива дослідження. На нашу думку, організація образотворчої діяльності підтримує інтерес до естетичного сприймання предметів в учнів з ІП. Подальше зображення цих предметів необхідно вдосконалювати, додатково досліджувати, щоб розширити ефективність навчання учнів з інтелектуальними порушеннями під час уроків образотворчого мистецтва. Ми віримо, що існують невиявлені навчальні прийоми, художні завдання для покращення зв'язку дитини з реальністю і створення нею особливих творчих робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І., Тичок Т. Особливості образотворчої діяльності дітей із ЗПП <https://ws-conference.com/> (Дата звернення 18.03.2024).

2. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти розумово відсталих дошкільників: нав.-метод. посіб. / Н.О. Макаруч, А.М. Висоцька, О.В. Чеботарьова, А.В. Міненко, С.В. Трикоз, Г.О. Блеч., І.В. Бобренко, І.В. Гладченко. К. 2014. 337 с.

3. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку /навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

4. Мозолюк-Коновалова О. М. Вивчення стану сформованості уявлень про форму предмета у розумово відсталих дошкільників у процесі образотворчої діяльності / О. М. Мозолюк-Коновалова // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.- метод. зб. / [за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої]. К., 2012 Вип. 3. Частина 2. С. 163-168.

5. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. 2004. № 2. С. 6–11.